

РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ. АНОТАЦІЇ

Олена Угарова

КИЇВСЬКІ РАПСОДІЇ

До збірки віршів, поем і перекладів Олександра Астаф'єва «На київським столі»* увійшли твори 1981-1986 років. Йдеться про київський період у житті автора, його переїзд у 1981 році зі Львова до Києва, журналістську діяльність у республіканській пресі і навчання в аспірантурі (1982-1985), аж до часу скерування поета на працю до Ніжинського державного педагогічного інституту імені Миколи Гоголя (тепер - Ніжинського університету).

У передмові до книги О.Астаф'єв зазначає: «Після книги «Зблизка і на відстані» (1996, 1999) пропонується збірка подає найповніше уявлення про мою поетичну творчість 1981-1986 років. Деякі вірші із книги «На київським столі» були включені до збірки «Заручини» (1988), яка являла собою понижену радянською цензурою дифузію окремих творів львівського та київського періодів... Збірка моя пролежала у шухляді понад двадцять років. За цих двадцять років багато чого змінилося. По-перше, пішли з життя близькі мої друзі, думка яких для мене багато важила і які відчутно вплинули на мене. Це поет Григорій Чубай зі Львова, із ним мене тісно єднали три роки мого львівського життя. До цього сумного мартирологу додаю імена журналіста Богдана Барткова, поета Бориса Демкова, мистецтвознавця й історика Ігоря Герету, - всі вони з Тернополя і їм я багато чим завдячую. Відійшов у кращі світи Володимир Забаштанський, який завжди цікавився моєю творчістю, а з 70-х років очолював у Києві літературну студію «Кобза». Деяких вихованців цієї студії вже також немає - Галини Забазної, Клавдії Білич, Івана Царинного, Івана Козаченка, Віктора Шакули і серед них дуже близького мені Петра Короля. По-друге, за цих двадцять років змінився я сам, і задекларований у збірці настрій «всезагальної скорботи світу», невписаності людини у соціум не відповідає нинішньому станові моєї душі. Та я вважав за потрібне зберегти первозданність цього настрою.... Вона певною мірою передає драматизм тодішньої епохи і трагедію «розірваності», відчуженості від землі мого покоління (див. моє інтерв'ю у газеті «Українська мова та література», 2002, ч.33) та інші мотиви... Певною мірою заохочує мене видати цю книгу висока оцінка моїх поезій і перекладів С.Крижанівським, В.Забаштанським, І.Дзюбою, І.Качуровським, Р.Кухарем, П.Сердюком, В.Кузьменком та іншими» (с.3-4).

Книга «На київським столі» вигідно відрізняється від попередніх збірок ідейно-художніми масштабами і складністю завдань, які ставить перед собою автор. Він відмовляється від прямолінійних, декларативних способів естетичного освоєння дійсності, а покладається на художню умовність - такий спосіб створення картин і образів, коли фантазія поета, не полишаючи об'єкта зображення, якомога далі відходить

* Олександр Астаф'єв. *На київським столі. Вірші, поеми, переклади.* - Київ: Самсон, 2005. - 282 с.

від нього, щоб подивитись на нього збоку, знайти інший вимір його оцінки. Ось один із характерних у цьому плані віршів:

*Гладінь полів, глибінь укосів
і сонця сніп над виднокраєм.
Ти повертаєшся у Косів,
а я в кафе смакую чаєм,
автобус вирушив на Косів
і душу рве мені одчасем.*

*Гліто бабине сріблесті
кладає нитки на віття тисів,
уже колеса тонуть в листі,
немов брунатні шуби лисів,
уже колеса тонуть в листі,
немов брунатні шуби лисів.*

*Коли із серця зніме втому
гарячий шелест листопаду,-
розтане в часві автобус,
як біла плитка рафінаду,
розтане в чашиєчці автобус,
гіркий на щастя і принаду.
(«Гладінь полів, глибінь укосів...»)*

Автобус, «вмонтований» оповідачем у чашечку з чаєм, - це і є плід художнього вимислу, бо завдання митця - не копіювати дійсності, а мовити про те, що може статися і на основі узагальнення фактів яскраво і глибоко розкривати закономірності життя, в даному випадку бентежно і переконливо зізнаватися, що все його життя обплутане павутиною доріг і ці «мандрівки» драматизують його бажання бути з коханою разом. Тут вже нема підстав говорити про змалювання дійсності, радше йдеться про видіння, переживання, ніби в сні, «чудесної» події і можна посилатися на подібний досвід Гете, Тараса Шевченка, Миколи Гоголя, Юрія Клена тощо.

Подібні «чудесні», сюрреалістичні візії ми помічали і в його попередніх книгах. Ось вірш «А день, мов згорток манускрипту» із збірки «Зблизька і на відстані» (1999):

*А день, мов згорток манускрипту,
ще снить пустелей килимами.
Бичачі голови Єгипту
стоять в дозорі коло мами.*

*І їх отут ціла алея,
струнких, могутніх, бронзолобих,
і иша в кожного, як рея, -
ціну від гордоців заломши!*

*І м'яко цідаються з фронтонів
піски зими, як тихі зорі.
Бики з очима фараонів
стоять в безсмертному дозорі.*

Змодельована картина пробуджує в уяві читача звичайний трудовий будень колгоспної ферми, на якій багато років підряд не покладаючи рук працює мама поета, доглядаючи тварин. Але цей мотив праці, дбайливого ставлення трудівниці до тварин поет передає не «в лоб», а опосередковано, через «чудесний» елемент - ремінісценцію з історії Давнього Єгипту. Відомо, що біля знаменитих єгипетських пірамід археологи віднайшли присипану піском алею золотих биків, високомистецьких витворів єгипетських скульпторів. Предмет священної тварини Єгипту, незалежно, чи він відлитий

у золоті, чи виплеканий руками простої трудівниці, для автора стає мірилом справжньої вартості людини. Прирівнювання важкої фізичної праці матері до художньої творчості древніх майстрів наводить читача на думку, що обидва ці види праці однаково потрібні людям, жоден із них не можна абсолютизувати, вони взаємодоповнюють один одного, є окрасою людини, хоча над творінням єгиптян досі висить непереборний фатум - владна постава фараона.

Безумовно, поезія подібного плану («Я голий стояв і здирав з себе землю...», «Йди і після себе залишай...», «Вїжджає трамвай у колосся дощів...», «Я під землею, під землею...», «Очам, що запалились від безсоння...» та ін.) складна, багатопланова, інтелектуально насичена, вона вимагає певної підготовки читача, його вільного поорієнтування в духовних здобутках цивілізації, обізнаності з філософією, мистецтвом, історією, природознавством. Але хіба нинішній день не висуває подібної вимоги до кожної бодай середньоерудованої людини? Хіба на масштаби мислення нинішніх людей не наклали свого відбитку мистецтво, культура, наука, які розвиваються дедалі бурхливіше, проникають у суспільну свідомість дедалі інтенсивніше? Хіба поезія Гійома Аполлінера, Жака Превера, Гільвіка, Рене Шара, Вігезелава Незвала, Костянтинна Бібла, Лацо Новомеського, Володимира Маяковського, Велемира Хлебникова, Василя Каменського, Алеся Резанова, яку охоче перекладає наш автор і переклади якої вміщені у збірці «На київському столі» (Гійома Аполлінера - у книзі «Зблизька і на відстані». - Авт.) не ввібрала у свої фібри найбільших відкриттів ХХ століття? Хіба вона така проста? Так звана складність сучасної поезії є не чим іншим, як продуктом доволі складного й суперечливого часу, в якому живемо; він виступає її іманентною ознакою.

Поезія О.Астаф'єва базована на життєвому досвіді автора, та вона ніяк не тотожна його біографічній особистості, хоча ряд поезій - «Графа анкети», «Дощі смерек», «Очам, що запалились від безсоння», «З тих днів, де час свої змикає лави», «Картина дитинства», «Сузір'я Лева йшло дайсь угору» та ін., змальовують нелегкі життєві шляхи автора і поневіряння його покоління. Глибокі естетичні переживання - основа цих творів - свідчать про те, що на важких життєвих роздоріжжях поет не похитнувся духом, не завагався, не схибив.

Ліричне «я» (суб'єкт) більшості віршів поета - вдала модель, яка передає істотні риси внутрішнього світу молодій людині, що жила в складну й суперечливу епоху, розкриває драматичне минуле. І самого автора: його родину в 1944 році депортували з Польщі на Тернопільщину, невдовзі за «колоскову справу» маму поета на вісім років заслали в сталінські табори і сам він народився у концтаборі, на Сахаліні (див.: статтю В.Кузьменка «Вино творчості» Олександра Астаф'єва, вміщену у журналі «Вітчизна», №№7-8 за 2002 рік). І всього його покоління - в одному з інтерв'ю він каже: «Адже не один я такий, що опинився поза землею батьків. Чимало моїх ровесників (чи майже ровесників) теж народилися на чужих теренах і досі переживають почуття соціальної незахищеності, етнічного дисконфриту, розірваності життя. Скажімо, В'ячеслав Брюховецький народився в Орджонікідзе (Південна Осетія), Марія Габлевич - у м. Вольську Саратовської області, Василь Герасим'юк у Караганді, Олег Гончаренко - у Теміртау Карагандинського краю, Надія Кир'ян - у м.Іваново, Володимир Кобзар - у с.Восток (Башкирія), Василь Куйбіда - у м.Інта (Комі АРСР), Леонід Курохта - у м.Уфі, Софія Майданська - у м.Амазонка Свердловської обл. і т.д. «Розірваним» можна назвати ціле моє покоління, котре через відомі соціально-історичні причини стало «мігрантним», відчуженим від землі батьків, проте не асимілювалося, не втратило почуття Батьківщини й ідентифікує себе з українством як титульним етносом» (див. інтерв'ю Г.Александрової «Трилисник: автор, батьківщина, чужина» у газеті «Українська мова і література», ч. 33 за 2002 рік).

Екзистенціалістські настрої відчуження особистості, уярмлення її колективними формами життя, примусовими стандартами, розлад між людиною і світом лягли в основу циклів «Без назви», «Із книги доріг», «Дерев'яні чоловічки», «Треба жити далі», «Піджак».

Одна з головних проблем збірки «На київському столі» - доля митця і мистецтва у суспільстві. Нею і раніше переймався автор. Так, у циклі «Заручини» (книга «Зблизька і на відстані») виведено алегоричний образ Статуї, до якої апелює оповідач:

*Як ти мене носила на руках,
моя кохана, то печальним зором*

*півтіні, котрі гралися в мовчанку,
я зустрів, щоб з ними попрощатись.*

*Неначе мертвий наспів з того світу
вони плескались в мармуровій чаші,
коли брела, чалапала по бруку
душа твоєї статуї безмовна.*

*З минулого вони мене гукали,
що аж вода кололася у чаші,
аж сміх страшний котив на камінь брижі,
а я сидів у тебе на руках!*

*Сидів я, захлинаючись любов'ю,
на блюдечку твоїх коханих рук.
Воно пліло у сизе надвечір'я,
як п'єдестал, як місце для нікого.*

Статуя - скульптура, яка стоїть у Львові, «на площі Ринок, у фонтані» і втілює собою мистецьку традицію; вона ж - і кохана, з якою поет хоче відсвяткувати «заручини», щоб згодом «завести сім'ю, наче Омелько».

У збірці мистецька тема звучить у віршах «Пісні, пісні, пронизані громами...», «Іди і після себе залишай...», «Нивки. Портрет Романа Андріяшика на тлі комунальної кухні», «Василь Стефаник», «Дерев'яні чоловічки», «Дискобол», «Є вулиці, з усіх найкрасивіші...», більшість творів із циклу «Піджак» тощо. Словом, у своїх кращих виявах це - сучасна метафорична поезія, багата на широкі образні узагальнення, ремінісценції з ділянок філософії, релігії, літератури, наснажена особливим ліризмом.

Лейтмотивом через усі твори проходить ідея вартості людини, її свободи, віри в своє призначення, ця людина своїм розумом і руками вміє підкорити природу, незалежно, чи це донецький шахтар, що добровільно йде в раби до фараона, ім'я якому - Шахта (поема «Фараон»), чи це метробудівець, завдячуючи якому «народ внесе на плечах цегляне сонце вглиб ствола» («Метро»), чи футболіст, якому «м'яч, забитий головою», «відлунням озивається у нирці» («Футбольне поле в мить розгартяшу...»), чи дід-тесляр, який усе «життя робив колеса, пішов туди, куди й вони» («Похорон діда»).

Якимось пронизливим і притлумленим болем відгукуються в серці пейзажні вірші поета, переднім планом яких проходять екологічна загроза людському життю («Думає дерево думу зелену...»), «Зростає у шаленій небезпеці...», «По цих снігах, які прийшли сьогодні...», «Багато можна ще чого сказати...», «Я виходжу у ніч, де ідея витає...», «Білі пні - п'єдестали печалі» та ін.). Посилюють ліризм книги пейзажі: «Алея у зеленому костюмі...», «Зима - курець, скурила сигарети...», «На блюді білої зими...», «Несе мені зима снігів тарелі...», «Кладовище листя під ногами...», «Прощавай, прощавай! У порошу доріг...», «Мороз. Порожній вечір. Зустріч в сквері», «З книги саду вітер вириває...», «З вікна видніють зелені кедри...». Вони наснажені мотивами невмирущості краси довкілля і відчуття минулості життя, виховуватимуть у читачів любов до рідної природи і до Вітчизни, навчатимуть бачити і відчувати прекрасне.

Радує і викликає смуток інтимна лірика поета. Вона ніби оголює душу автора, добуваючи з неї скарби найпотаємніших почуттів, найсокровенніше, те, що зумовило переживання. Тут справді чимало віртуозно відграничених мініатюр:

*Учора, вечором зеленим,
сидів я біля тебе кленом,
і чув, як гладила руками
моє ти серце під листками,
і чув я, як торкнули скроні
твої сполохані долоні,
і ця страшна листоподібність
в мені ще раз збудила здібність
піти з тобою в одній парі
туди, де ждуть нас діти карі.*

Або:

*Я листа написав на папері дороги,
законвертив дорогу, - єдиній тобі!
Трохи почерк нерівний, збиваючи ноги,
знав думки безконечні, рядки голубі.
...Може буде омана чи поспіх у рухах,
та проступлять крізь лист, посивілий, мов сніг,
риси юної жінки, простерті на бруках,
закарбовані в плоть кам'янистих доріг.*

Бачимо, що в цьому вірші поет прагне до багатопланової подачі картини кохання, сміливого подолання художнього простору за рахунок «накладання» образу коханої на весь свій життєвий поступ, явлений обрисом безконечної дороги. У такому ключі написані більшість поезій із циклів «Марія», «Сувої тиші», «Соснові двері». Ряд віршів подає цікавий синтез пейзажно-інтимної лірики, сплав незабутніх картин природи з почуттями, переживаннями закоханої людини: «Тебе зі мною не було...», «Перегорнув усі твої жалі...», «Було б тебе не знати взагалі...», «Така твоя долоня ніжна...», «Жалкую я, що не вода...», «Глибокий сніг твоєї простині...», «Тебе любити, бути, з нею...» та інші.

В одному із віршів, що увійшли до книги «Зблизька і на відстані» поет зізнався:

*Життя речей - і те таке коротке,
і б'є мені смертельним босм ворог,
і падає, бо скараний на горло
мотивами фатальної сирени.
Життя речей - і те таке коротке.
На тій воді, яка нас всіх відносить,
не лишилось нічого, крім відлуння
любви, що обернеться в ніщо.*

Сила цієї любові, що завтра «обернеться в ніщо», майстерно закріплена в образному слові, примушує читача хвилюватися за долю героя, перейматися його мріями і настроями. Це помітно і в циклі «Пісні без партитури», основу якого склали тексти пісень, і в поемах («Мертва голова», «Фараон», «Палата», «Коли вже надто пізно»), і в перекладах з французької (Жак Преввер, Гіль вік, Рене Шар), чеської (Вітєслав Незвал, Костянтин Бібл), словацької (Лацо Новомеський), польської (Адам Міцкевич), російської (Володимир Маяковський, Велемир Хлебников, Василь Каменський), білоруської (Алесь Рязанов).

Отже, збірка віршів, поем і перекладів Олександра Астаф'єва «На київському столі» свідчить про непересічний почерк автора, дедалі зростаючі масштаби його ідейно-художнього мислення, глибше проникнення в життя. Вона позначена цікавими новаторськими пошуками, прагненням виробити й удосконалити свою поетику - інтенсивної мислительної рефлексії, інтелектуальної лірики, якій притаманні філософська заглибленість, складна метафоричність, міфологічний підтекст, інтертекстуальність.

Віктор Довбня

●

ПРАВДА - ІСТИНА - ГАДКА У ФІЛОСОФІІ М. МАРКОВА

(Рецензія на книгу С. Машенка

«Філософський світ Миколи Маркова». - Чернігів: ЦНТЕІ, 2006. - 68 с.)

Чернігівський любомудр Станіслав Машенко (уродженець мальовничого містечка на Десні - Сосниці, вихованець історико-філософського факультету Київського державного університету ім. Тараса Шевченка) послідовно демонструє українській філософській спільноті спалахи світоглядної й людинознавчої рефлексії. Упродовж останніх 5 років із-під його пера виходять чотири книги: «Основні проблеми в історії української філософії» (2002), «Українські мислителі XVII-XVIII століть на Чернігово-